

Nikla község a Tanácsköztársaság idején¹

Küzdelmes viszonyok között vészeltük át a háború nyomorúságait, a rekvirálások egész zömét. Nekünk gyerekeknek itt nagyon nehéz és küzdelmes volt az életünk. Iskolába alig jártunk, egyetlen tanítónk állandóan rekvirálni járt. Így értük meg 1918 őszét. A forradalom elsöpört minden ellenállást, a népi hatalom vette kezébe az ország irányítását, de itt Niklán sokáig vajúdott a helyzet.

A kommunista párt megalakulása

1918. novemberében megalapították a pártot a falu kommunistái, névszerint *Sebrek Sándor* kőműves, *Csizi László* vasutas, *Nagy István* uradalmi gépész, *Hársházi György* (csurmó) volt urasági inas, *Pandur György* kőműves, *Molnár János* (purci) földműves, *Miseta János* (pazder) földműves, *Révész Károly* napszámos, *Horváth Pál* képes arató. Ezt a névsort találtam meg 1939-ben a niklai községházán. A község népe a falugyűlésen őket bízta meg a falu vezetésével.

1919. március 15-én megszervezték az első népgyűlést az iskola udvarán. A gyűlésre a megyétől kértek szónokokat, s nemcsak mi, iskolások voltunk jelen mint azelőtt, hanem ott volt a falu népe és az egész külterület apraja-nagyja. *Fónay Imre* tanító megnyitó szavai után e sorok írója szavalta el *Petőfi* Nemzeti dalát, majd a kaposvári szónokok — *Szalma István* és *Tóth József* tanárok — beszéltek a néphez. A politikai helyzetet és a változó életformát ismertették. Amikor *Szalma István* azt mondta: „az iskolákat is államosítjuk, s minden szegény gyermeknek módja lesz felsőbb iskolába járni, s vezető embereket nevelünk belőlük, akik a fajtájukhoz hűek maradnak”, pánik tört ki az egyházi tanács tagjai között. Ordítva fejezték ki a tiltakozásukat az iskola államosítása ellen. Ők voltak azok, akik 1911-ben a meglévő egyetlen felekezeti iskolából a cseléd és zsellérgyerekek, mivel szüleik nem tudtak fizetni, kiüldözték. A zavarkeltőket a tömeg egy-kettőre eltávolította a gyűlés színhelyéről. Másnap, amikor az egyik iskolászéki tag meglátta, hogy az ifjú *Fónay* viszi ki a keresztet az iskolából gúnyosan rászólt: — „Tanéto úr... asszondom, hogy ebből még nagy baj lesz...!” — „Vállalom érte a felelősséget!”

A nagygyűlés után a falu és a környék népe végérvényesen megválasztotta a falu vezetőit. Tanácselnöknek *Sebrek Sándort*, direktóriumi elnöknek *Csizi Lászlót*, népbiztosnak *Hársházi Györgyöt*, *Miseta Jánost* (pazder) és *Molnár Jánost* (purci). A közbiztonság fenntartására nemzetőrséget szerveztek, amelynek parancsnoka *Horváth Pál* lett. Beosztottak voltak *Trefeli István*, *Káplár Pál* és *Balázs József* (csocsi). A jegyzői teendők elvégzésével a Büssübül már előzőleg idekerült, *Pálfi* nevezetű fiatalembert bízta meg.

Az 1919. március 21-én létrejött Tanácsköztársaság a faluban is érezte hatását. A mezőgazdasági munka a rendszer mederbe terelődött, azzal a különbséggel, hogy nem az uraság és gazdatisztjei intézkedtek, hanem a helyükön maradt és a frontoktól hazatért cselédek. Megalapították a maguk kis helyi csoportjait, a szövetkezetteket és maguk által választott vezetők irányítása mellett végezték a munkát. Ezek a bizalmi emberek együttműködtek a község vezetőivel; feltárták az uradalmakban és a háború alatt felmentett gazdag parasztoknál elrejtett gabonát, élelmiszereket, lisztet, zsírt és vágóállatokat. Az összeszedett élelmiszereket és gabonát Kaposvárra szállították, s onnan kaptunk mi is belőle. Nagy volt az öröm, amikor a megrakott kocsi megérkeztek, s hamarosan ki is osztották a község új vezetői a rászoruló családtagok között. A gazdag parasztok hozzátartozói is megjelentek, de nem kaptak semmit, mire átkozódní kezdtek, kiabáltak. *Horváth Pál* karhatalmistái távolították el őket az osztás színhelyéről.

Az első május 1. ünnepség

A május elsejének megünneplése azelőtt ismeretlen fogalom volt a falu népe előtt. Hírét sem hallottuk, hogy ez a nap a világ munkásainak nagy ünnepe, testvéri szolidaritásának megnyilvánulása.

¹ Részlet a Somogy megyei Nikla krónikájából.

A falu új vezetői — mármint *Sebrek Sándor*, *Csizi László* és a fiatal tanító *Fónay Imre*, az új jegyző — közreműködésével szervezték és beszélték meg az első szabad május elsejének megünneplését. A tanító forradalmi verseket és mozgalmi indulókat tanított be, ezeket énekeltek a felvonuláson, a verseket pedig az ünnepély helyén szavaltuk el. 1919. május 1-én kora délután az egész falu népe megmozdult. Legények magyaros viseletben, bő gatyában, lobogós ingujjban, zászlókat lobogtatva legelői lovagoltak, középen az iskolások mentek, majd a falu népe következett zárt sorokban, nemzeti és piros zászlók alatt.

Az akkoriban híres niklai *Lackó Csani* rezes fúvós bandájának kísérete mellett kivonultunk a falu két külterületi településére a Takácshegyre és a Hódoshátra. Az ottaniak is közénk sorakoztak, s így vonultunk vissza a virágokkal díszített és fellobogóztott faluba, éltetve a Tanácsköztársaságot. Egyre nagyobb lett a tömeg, az idős emberek és az asszonyok is közénk álltak. Nem látott a falu ilyen tömeges megmozdulást, még a december 6-i Miklósnapi búcsúvásáron sem, de még bérmáláskor, a püspöknek sem volt ennyi látogatója. A felvonulás után a tömeg az iskola udvarán gyülekezett, ahol nem is tudtunk megférni, nagyon sokan kiszorultak az utcára és az utcai fákon helyezkedtek el, hogy láthassák az emelvényt, ahol a szavalók és az ünnepi szónokok beszéltek.

A mezőgazdaság helyzete

Amint már említettem a cselédség bizalmi embereket választott maga közül, s azokkal egyetértve az uradalmi mezőgazdaságokból kis szövetkezeteket alakítottak. A meglévő cselédség mellé továbbra is szükség volt képesaratókra. Lényegesen megváltozott azonban az aratók keresete: azelőtt tizenkettő rész kaptak, ezután pedig 100 q gabonából 6 q volt az övék a szalmával együtt. Azonfelül minden arató kapott egy kh kukoricaföldet, annak minden termésével. Ahol élmezést is adott a gazdaság, ott ellenszolgáltatásként aratópáronként egy kh takarmányt kellett lekaszálni, felgyűjteni és betakarítani.

Apám és jónéhány szegény társa — köztük én is, 12 évesen — Kürtőpusztára szegődtünk el, mivel ott kszotot is kaptunk. A gazdaságokban nem volt semmi különösebb esemény mindaddig amíg a termelőcsoportokat felsőbb szervek intézkedésére össze nem vonták egy nagyobb csoporttá, s egy ilyen csoport vagy üzemág vezetésére főintézőket nem neveztek ki. Ott volt a baj — s ebben a községi szerveknek már nemigen volt intézkedési joguk —, hogy Nikla, Csömend, Kopár, Lőncsön, valamint a környékbeli gazdaságok élére és azok igazgatására egy *Böhm* nevű nagybajomi földbirtokos uraságot neveztek ki. A pusztakovácsi Kürtőpuszta, valamint Somogyfajs, Sörnye, Csokonya, Csombárd a hetesi gróf *Somssich László* földesúr főintézősége alá tartozott. Ezek az urak minden erejükkel azon dolgoztak, hogy a fiatal Tanácsköztársaság alapjait aláássák, megdöntsék, megbukását elősegítsék. Ezt bizonyította a kürtőpusztai aratási esemény is, amire még visszatérek.

Ellenforradalmi kísérletek

Az új aratási szerződés, a komenció, a munkások soraiban nagy megalégedést és örömet váltott ki. A gazdagabb parasztok azonban kihasználták a szegény emberek munkaerejét, és osztályellenes izgatásuk miatt nem egy ízben összeütközésbe kerültek az új rendszer törvényeivel.

A mi falunkban egy volt katonapap — a Jancsi pap — izgatta a népeket az új rendszer ellen. Az itteni megmozdulások nem voltak nagy jelentőségűek. Mindjárt elnémultak, amint a falun végigvonult a lengyeltői vörös őrség egy megerősített szakasza. Pusztakovácsiban, Libickozmán, Somogyfajszon — ahol *Bogyaiak* szervezkedtek — más volt a helyzet. Ott a karhatalmistáknak hosszabb ideig kellett tartózkodniuk. Pusztakovácsiban a templom előtt volt egy-egy géppuska felállítva, Somogyfajszon az alsó faluvégen, a templom és a Kund uraság kastélya előtt, Libickozmán pedig a haranglábnál.

A niklai vöröskatonák

Amikor megjelent a somogyi Vörös Újság cikke, s a plakátok, hogy a Tanácsköztársaság védelmére megalakult a Latinca karhatalmi alakulat, s fegyverbe szólította a somogyi munkásságot, *Sieber Pál*, a niklai szatócs fia — 18 éves volt és a gimnázium

utolsó osztályát végezte Kaposvárott —, osztálytársaival elsőként siettek az újonnan kibontott zászló alá, hogy fegyverrel szolgálják a Tanácsköztársaságot és védjék a nép érdekeit. A szociális érzésű, művelt és bátor fiatalembert bajtársai és parancsnokai annyira megkedvelték, hogy rövid katonai szolgálat után szakaszparancsnoknak nevezték ki. Harcolt a csehek és a románok ellen, majd visszakerült Kaposvárra és a megyében, ahol ellenforradalmi mozgalmak ütötték fel a fejüket, brigádjával azonnal rendet teremtett. A Tanácsköztársaság leverése után bujdosnia kellett, hogy megmentse életét.

Lucner János kőművessegéd a Lájcgic uraság juhászának volt a fia. Nemigen tartózkodott itthon a pusztai cselédházban, különböző városokban dolgozott az építkezésnél. Régi mozgalmi ember volt, Seiber Pállal egyidőben lett vöröskatona. Nikláról vonult be, Budapesti csapatoknál szolgált, mint komiszár. Állítólag Kassánál esett el, de az a hír járta, hogy a Tanácsköztársaság leverése után Szerbiába menekült.

A két *Bali* testvér, *György* és *Sándor* is elment a faluból. Gyuri csapata Siófokon, Sándoré pedig Lengyeltótiiban tartózkodott, onnan mentek ki a tiszamenti frontokra.

Horváth Sándor (buncsi) szegény özvegy asszony fia volt. Részt vett az intervenció harcokban, Bánhidán, Bánlevén és az új Tiszaközben *Békefy* századparancsnoksága alatt. Elment még az apró termetű *Káplár István*, a polgártársulat gulyása is. Otthagytá a csordát azzal, hogy nem szolgálja a pógár burzsujokat. Kaposvárra vonult be, s egy ideig Toponáron volt, míg az intervenciók csapatok meg nem támadták a Tanácsköztársaságot. A csehek ellen küzdött a Felvidéken.

Ide kívánczik az is, hogy négy niklai ember, mégpedig *Androsics György*, *Szabó János*, *Hevesi Lajos* és *Mati József* (csuta) mint hadifoglyok az orosz forradalomban *Bugyeni atamán* parancsnoksága alatt, vöröshuszárokként vettek részt a *Kolcsek* által vezetett fehér csapatok elleni harcokban. *Androsics Rákosi Mátyás* brigádjában volt, *Mati József* lovas komiszár rangban szerelt le a szovjet Vörös Hadseregnél. *Hevesi Lajos* mint raktáros parancsnok működött 1918-tól a szovjethatalom győzelméig. s aztán került haza. Hazaérkezésükkor, mint megbízhatatlanokat, több mint egy évig tartották őket fogva a Csóti fogolytáborban.

Itt említtem meg, hogy a *Horváth Pál* parancsnoksága alatt működő niklai vörösrészt ismeretlen oknál fogva lefegyverezték, illetve a két manliher puskát és a löszert 1919. május 17-én le kellett adniuk Marcaliban. Helyette kaptak két darab — rapsicoktól elvett és összeeszkabált — egycsővű puskát. Az egyik abból is régi, előtöltő, kováspuska volt. Bosszúságukban a két rossz fegyvert összetörték, ők pedig feloszlottak.

Mi történt a kürtőpusztai aratáson?

Ez ugyan nem niklai esemény, de mivel szorosan kapcsolódik a falu életéhez, úgy érzem nem volna helyes, ha elhallgatnám, hogy a földbirtokos főintéző urak milyen aknamunkát folytattak a Tanácsköztársaság megbuktatására. Mint már említettem, falunkból sokan szegődtek el aratni a Kürtőpusztára. Leginkább azok a családok, akiknek nem volt meg a nyári élelmezésük. *Pitykos Lukács Józsefnek* hívták az aratógazdát, aki a falunkból, valamint Hódoshátról és Libizkozmaról összeszedte a bandáját. Ő volt a kürtőpusztai nagy kiterjedésű határban az aratógazda. Ez Pusztakovácsitól keletre lenyúlt egészen Osztopánig, szélességében kiterjedt Somogyfajszig, délnek pedig Csomrádig. Őt majoregységet, Számki, Soós Mártfi, Bogyai kürtősokeket és Jolánkapusztát foglalta magában. Ezeket a majorokat — kettő kivételével — a Tanácsköztársaság előtt a kaposvári *Ringek* bérelték. Amikor aratni kellett, akkor már termelőszövetkezetekkel voltak kartelban a többi nagybirtokkal együtt. A hírek szerint ezek voltak a legelső termelőszövetkezetek. Emlékszem a sok látogató között itt volt *Móricz Zsigmond* is, akiről több fényképfelvételt is készítettek. Ennek a nagybirtok-egységnek volt főintézője és irányítója a már említett hetesi gróf *Somssich László*. Ezt a területet kellett a 18 pár kaszásnak learatni, betakarítani és elcsépelni. A cséplésért külön részt kaptunk mégpedig 7 mázsa gabona után 1 mázsa volt a szerződés szerint a részesezés. Már az aratás kezdetén összeütkezésbe kerültük a főintéző úr intézkedéseivel, s annak hűséges végrehajtójával, *Szekerés István* szentimrei botospánnal. Meg akarták változtatni az élelmezést, nem a megállapodás szerinti minőséget és mennyiséget utalták ki, hanem sokkal rosszabbat. Emiatt le is álltunk az aratással, vagyis sztrájkba léptünk. Szekerés ispán ezt azonnal jelentette a főintéző grófnak, aki másnap már ki is jött közénk, s a felmerült

tatta. Akkor tudtuk meg, hogy a csepeli vörösdandár komiszárja, aki szabadságon van élelmezést, mert a városi munkásságnak kell minden tartalék élelmiszert elküldeni. Fenyegetésektől sem riadt vissza, szabotőröknek nevezett, forradalmi törvénnyel és statáriummal fenyegetett bennünket. A vitát vita követte s annyira fajult a dolog, hogy az emberek megugrasztották a grófból lett főintézőt, aki a majorispánnal együtt nagy léptekkel igyekezett a dűlőúton várakozó hintó felé, majd elnyargaltak Csombárd irányába. Másnap a hetesi csendőrök két vörös öröknek állt fegyveres tagja keresett fel bennünket, azzal a paranccsal, hogy a lázítóknak minősített szöszlőkat, már-mint *Hársházi Györgyöt, Pongrácz Györgyöt, Balázs Józsefet, Elő Györgyöt* és az arató gazdát a forradalmi törvényszék elé Kaposvárra kísérjék. A csendőrökből átvedlett vörösörököt azonban embereink körülvették. A hangulat fenyegetővé vált. Amazok fegyverüket szorongatták, az aratók pedig kaszájukat villogtatták, még pár perc és emberhalál lesz. A nagy vitában észre sem vettük, hogy a hátunk mögött a cselédház előtt — ahol a kovács és a bogárnár laktak — Lenin-sapkás, bőrzubbonyos vöröskatoná áll s hallgatja a vitát. A gépész fia volt itthon. Amint látta, hogy tetlegességig fajul a dolog, odajött a csendőrökből lett vörösörökhöz, igazolta magát, s azokat is igazoltatta. Akkor tudtuk meg, hogy a csepeli vörösdandár komiszárja, aki szabadságon van itthon a szüleinél. Elparancsolta onnan a hetesieket, s az egyiket felismerte: Kerekes nevű csendőrmester volt, akivel a kürtösi vöröskatonának már volt dolga azelőtt. A letartóztatásból nem lett semmi. Akkor ismerkedtünk meg, a kürtösi gépész fiával, aki mindenkiel kezét fogott, velünk gyerekekkel is. Dezsó volt a neve, mindenki csak *Gépész Dezsőnek* hívta.

Gépész Dezsó javaslatára az arató banda négy szövívője másnap beutazott Kaposvárra. A vármegyeházán felkeresték *Latinca Sándort*, aki fogadta is őket, amire aztán — megbízható baráti körökben — sokáig büszkék is voltak. Jelentették a pusztákon lezajlott eseményeket, s Latinca magához kérte a megyei karhatalom parancsnokát, valamint a Miskes nevezetű mezőgazdasági osztályvezetőt. Velük tárgyalta meg a panaszokat, s ennek eredményeként a karhatalmi parancsnok elrendelte a hetesi őrs feloszlását, a volt csendőrök azonnali eltávolítását, továbbá az új őrs megszervezését. Intézkedés történt gróf Somssich főintéző és Szekeres István azonnali leváltására, s előállítására. Ügyük kivizsgálásáig a Szarka várba internálták őket, hogy a forradalmi törvényszék döntsön a sorsuk felett. Emlékezőm szerint azonban erre nem került sor, mert a csendőrök, a gróf és a társai nem várták meg az intézkedéseket, hanem a Bogyaiak módjára ismeretlen helyre szöktek. A főintézői tisztséget ezután egy kaposvári elvtárs töltötte be, akinek nevét nem tudjuk. Egyetlen egyszer láttuk, amikor kinevezése után eljött hozzánk bemutatkozni. Nem címeres urasági hintón jött, hanem lóháton. Világháborús katona és szegény ember volt, legalábbis a ruházata azt mutatta.

Vészes felhők tornyosulnak felettünk

Ahogy ezek az urak eltűntek az életünkben, aratás közben már nem volt semmi zökkenő, minden rendesen ment. Pontosan megkaptuk a járandóságunkat. Egyszer mindent ami a szerződésben fel volt tüntetve. Azonban az aratás vége felé már szomorú hírek jártak. Intervenció csapatok támadták meg Tanácsköztársaságunkat. Később a Vörös Újságban is olvastuk az eseményeket. A Tisza környékén véres harcok dúltak. A szerb csapatok is átlépték a határt, a csehek is támadtak, s ezekre a hírekre a falvakban megbúvó ellenforradalmárok mindenütt nyíltan mozgolódtak. Nálunk is nyíltan kiabáltak a kiebrudalt községi vezetők, hogy nemsokára ők jönnek s az akác-fákon fognak lógni a kommunisták. Annyira, hogy a Latinca-brigád egy részét hazarendelték rendfenntartásra. Ezek között volt a már említett Seiber Pál szakasza is, s ahol megjelentek, mint pl. Öreglak, Somogyvár, Pusztakovácsi, Libickozma, Lengyel-tóti ott rend is lett mindenütt.

Amikor a fehérgárdisták megérkeztek

Az aratásnak már vége volt. Nagyon siettünk a csépléssel, hogy az aratórészt elvihessük addig, amíg az uraknak nem jut eszükbe, hogy visszatartsák. Most már a keresetünk feltétele ösztönzött bennünket arra, hogy minél előbb zsákban legyen a gabonánk, s vihessük haza. Egyik délután, úgy négyóra tájban történt, hogy a nagy porfelhőből kiemelkedő szalmakazal tetejéről *Törzsök Pali* bácsi — a kazal rakója — elkialította magát: Emberek!... Kürtös felül az iskola irányából valami katona nép-

ség üget erre, igen sokan vannak. Pál perc múlva mi is láttuk a porfellegekből kibontakozó lovasokat. Amint közeledtek jól lehetett látni, hogy a sapkájuk elejére nagy fehér toll volt tűzve. Az emberek káromkodva kiabáltak: A kutya úristenit, fehérgárdisták. A gépész megragadta a gőzgép sárgaréz foggantyúját, lerántotta és hosszas vijjogó sípolásba kezdett, mintha tűzvész támadt volna. Kirántotta az indítókart, megnyitotta a szelepeket, s a nagy gép utolsókat hördülve, gőzfelhőbe takarózva megállt. Kiszaladtunk az útra. A csapat előtt 200—300 méterre két fehértollas katona lovagolt, az egyik őrmester, a másik hadnagy volt. Az őrmestert, aki büi származású volt *Magyar Ferenc*nek hívták, s pár év múlva avatták vitézzé. Nevete mentek el mellettünk, s azt mondták, hogy éljenezzünk, ha a tábornok úr a kíséretével ideér. Amikor a főcsapat odaért nem volt éljenzés. Néma csendben, félelemmel eltelve néztük az elvonulókat. A szakasz rangnélküli lovasság élén egy nagyon fiatal hadnagy lovagolt. Az embereink fölismerték: Somogyvári gróf német származású főerdészének a fia volt, aki *Somogyvári Gyulára* magyarosította a nevét, s mint író, később Gyula Deák néven hallatott magáról. Fegyverek, zablák zörgésénél, bőrnyergek nyikorgásánál, lovak ügető dobogásánál egyéb zaj nem hallatszott. Nem beszéltek a katonák sem, mereven bámultak maguk elé, s csak később tudtuk meg, hogy ezek is vöröskatonák voltak. Tisztjeik árulása miatt — hogy az életüket mentse — kénytelenek voltak hozzájuk állni. Annál nagyobb zajjal ért elénk a tisztí különítmény. Daloltak, majd hogy meglátták a fák árnyékába húzódó asszonyokat és lányokat, azoknak mondtak és mutogattak mindenféle disznóságokat. Azok visszamenekültek a géphez, onnan nézték végig a díszes társaság elvonulását.

A fehérterror Niklán

Ahogy Prónayék Marcaliban letelepedtek, másnap vagy harmadnap itt is megjelentek a különítmény emberei. Híntón jöttek, József gróf volt a vezetőjük. Meglátogatták a falu két uraságát, s azokat faggatták, kik voltak a Tanácsköztársaság emberei és milyen dolgokat követtek el. A két uraság megtagadott minden adatszolgáltatást — azt mondták, hogy itt nem történt említésre méltó dolog. Sőt ezeknek az embereknek köszönhetik, hogy az országúton kóborló katonák és csavargó emberek nem rabolták ki őket. Kisebb dolgok ha történtek is, majd ők elintézik a falu népével. Kérték őket hagyják nyugodtan a falut, ne háborgassanak senkit. Azok becsület szavukat is adták, hogy senkinek semmi bántódása nem lesz. Akkor nem is történt semmi, a különítmény tagjai visszakocsikáltak Marcaliba.

Ugyanazon a napon a falu rég nem látott főjegyzője is megjelent a község házában, tisztí ruhába öltözött fia kíséretében, aki a háború alatt a kecskeméti katonai reáliskolának volt a növendéke. Az akkor még hivatalban levő Sebrek Sándor tanácselnököt, Csizi László jegyzőt, Hársházi Györgyöt és Molnár Jánost durván kiutasították a hivatalból. *Kelemen* főjegyző első ténykedése az volt, hogy *Német János* kisbíróval összehívatta a volt képviselőtestület tagjait, akik meg is jelentek a volt bíró kivételével, ő ugyanis nem vállalta tovább a bíróságot. A testület tagjai ünnepélyes keretek között *Bogdán Györgyöt* választották utódjául, akit később a kormányzó vitézzé avatott. A kisbíró — mivel a forradalom alatt kapta ezt a tisztséget — azonnal elbocsátották, helyébe *Szabó János (rinkót)* fogadták meg.

A jegyzőt vitték el legelőszőr. Délelőtti napon, a házával átellenben lakó *Légrádi Ferenc* előtti padon üldögélt, beszélgetett az emberekkel, amikor érte jöttek. Valaki mondta is neki: Jegyző úr! Ezek nem magát keresik...? Nem magáért gyűttek...? Igen ide néznek...! Ő nyugadtan válaszolta: Miért jönnének értem, amikor nem csinálтам semmit? Ha csak a büssüi dolgaimért nem? Amint kijöttek a község házáról már vitték is. Az új kisbíró mutatta meg, hogy melyik az. A hírek szerint az inkei erdőben végezték ki.

Aznap éjjel hurcolták el Marcaliba *Sebrek Sándor* tanácselnököt, *Hársházi György* (csurmot) és *Molnár János*, *Miseta János* direktórium tagokat, *Csizi László*, a direktórium elnökét nem tudták, mert már korábban eltűnt. A hírek szerint Szerbiába szökött, s többet nem is hallottunk róla. Másnap délután a katonák elhurcolták a fiatal tanítónkat, az ifjabbik *Fónay Imrét*. Gyalog kísérték a felsőúton Marcali felé. Mi gyerekek jópáron távolról kísértük őket. Amint a somogyiszentpáli úthoz — ami Csömend felé megy — odaértek, megálltak, valamit beszéltek hozzá, de a nagy távolság miatt nem hallottuk. Aztán mindannyian nekiestek, verték, rugdosták. Mifélenk is lőttek egyet, a levegőbe, de ez nekünk, gyerekeknek éppen elég volt, hogy megijedjünk, s rémülten loholtunk vissza a faluba a hírrel, hogy a tollas katonák agyonverik Imre

tanító urat. Szegény apja, az öreg tanító, a kertek alatt sietett a fia segítségére, akit már egyedül talált az úton, félig agyonverve. Egy táskai kocsis — név szerint *Garai János* — szállította haza.

Sebrekék elhurcolása utáni napon fia, Mihály bement Marcaliba megtudni, hogy mi van az apjával és a társaival. A börtönőr, aki jól ismerte Sebreket elmondta neki, hogy a család keressen otthon valami jó pártfogót, mert pár napon belül elszabadul a pokol és csúnya világ lesz itt. Az apja, amikor beszélt vele megbízta, hogy ha zaért menjen a Berzsényi urasághoz, mondja el neki a sorsukat és kérje meg, hogy az ügyükben azonnal lépjen akcióba. *Berzsényi Sándor* — aki csak most tudta meg, hogy a niklaiak közül is többeket elhurcoltak — nagy méregre lobbant és kiabálni kezdett: „Ki engedte meg ezeknek a pribékeknek, hogy a faluból bárkit is elhurcoljanak? József gróf úri szavát adta nekem, hogy a faluból senkit nem visznek el, s hajaszála sem görbül meg senkinek. A Mária Istenit...” — ez volt a káromkodása. „Az uraknak most már úgy látszik szart jelent az úri szavuk!... Most hallom, hogy azt a szegény fiatal tanítót is majdnem agyonverték”.

Azonnal fogatott és ment Marcaliba. Magával vitte *Adamec Elemért*, mint jogász embert, akinek egyébként is volt ott ismeretsége. Amint Marcaliba értek bámulták, hogy vörösisztálló környéke, a börtönudvar (ma múzeum), a zsidóiskola udvara csak úgy hemzseg a lefogottaktól és a fehértollas katonáktól. Berzsényi kocsija a grófi kastély felé vette az útját. Akkor lepődött meg, amikor a kapus nem engedte be, amíg a beküldött aranyos szélű névjegyre válasz nem jött, hogy a nagyságos urat a méltóságos gróf úr várja és fogadja. (Az volt a fogadó akkor, amire ma az van írva 1. kórterem.) A fogadóteremben az öregén kívül a fiai is ott voltak, s még egy-két tiszt ténfergett. Nagyon barátságosan fogadták, az ösöket és a gazdaságokat hozták elő, de Berzsényi rátért a jövetele okára, miszerint József gróf szavát adta, s egy ártatlan tanítót, akinek a mindenkori hatalom parancsol, mégis majd hogy agyon nem vertek, s a többi niklai ember, akiket a falu népe bízott meg a község vezetésével — ami nagyon jó volt, mert nekünk semmi bajunk nem történt, mindentől megvédték bennünket — azok is itt vannak Marcaliban, mert úgy hírlík, hogy kommunisták voltak, pedig jóformán egyik paraszt sem tudja, hogy milyen fán terem az, hiszen jómagam se tudom, mert még az oskolában se tanultuk. Mire báró Prónay: De igen tanultunk az úgynevezett Szabadságharcról — ami a mi nyelvünkön kommunizmussal egyenlő —, s amennyibe ezt nem tudná, igen tisztelt Berzsényi úr, akkor ki kell jelenenem, hogy a nagy Berzsényinek igen kicsi, politikahiányos unokája van. Itt Berzsényit elfutotta az indulat, s azt mondta: Inkább legyek kicsi Berzsényi unoka, mint rangért gyilkoltató bárócska! Az öreg gróf látta a kilobban készülő tüzet, s így szólt közbe: Csendet kérek Uraim. Ezen ne vitatkozzunk, hanem hallgassanak meg engem, van egy ajánlatom. Mégpedig az, hogy a niklai lefogottakat, mivel a József fiam is szavát adta Berzsényi uramnak, még ma engedjük szabadon. Mivel a gróf tette ezt az ajánlatot, el is fogadták, Berzsényi megköszönte a gróf jóindulatát, kocsijáig kísérve búcsúzkodtak egymástól, s megnyugodva nyargaltak hazafelé. Ezeket *Molnár József* kastélybeli asztalostól hallottam, annak pedig *Domokos János* komornyik mondotta el, aki az egész vitát végighallgatta egy másik szobából. Tény az, hogy niklaiak, a jegyző kivételével, minden bántódás nélkül megúszták a dolgot. Még azon a napon, amikor Berzsényi ott járt, hazajöttek. Ezután már nem történt semmi bántódásuk. Csak később a csendörök zaklatták őket.

Hársházi István

HELYREIGAZÍTÁS: A Honismeret 1979. évi 2. számában megjelent Kórusművek két nyelven című bírálat első bekezdésének második mondata helyesen így hangzik: *E népdalfeldolgozásokat, illetve népdalíhletésű szerzeményeket tartalmazó gyűjteményt a szovjet—magyar közös zeneműkiadás keretében a budapesti Zeneműkiadó és a kijevi Muzicsna Ukrajna adta ki 1977 végén, illetve 1978 elején.* A második bekezdés első mondata pedig így: *Bartók tizennyolc, népdalszövegek felhasználásával szerzett, illetve népdalíhletésű kórusműve került a válogatásba...* A téves közlés miatt az olvasók szíves elnézését kéri

A SZERKESZTŐSÉG